

Kroniek Sint Aegten

Erfgoedcentrum Nederlands kloosterleven

Ten Geleide

In eerdere afleveringen van de Kroniek is de bibliotheek van het erfgoedcentrum reeds ter sprake geweest. In deze Kroniek kunt u lezen over keuzes die gemaakt worden bij de opbouw en de ontsluiting van de boekencollectie.

De bibliotheek- collectie Nederlands kloosterleven

De collectie boeken en tijdschriften die in Klooster Sint Aegten wordt opgebouwd, is gericht op de geschiedenis van de Nederlandse orden en congregaties in de ruime zin des woords. Zij komt grotendeels tot stand uit materiaal bewaard in de kloosterarchieven, die relatief veel boeken, tijdschriften en brochures bevatten. Dat komt deels doordat religieuze instituten en hun leden zelf boeken en tijdschriften uitgaven, en deels doordat zij uit gevoel voor traditie bijzondere zorg droegen voor het bewaren ervan. Boeken waren voor hen belangrijk: ze werden gebruikt in kerk of kapel voor de daar te houden eredienst en

het getijdengebed, in de cel van de kloosterling voor de *lectio divina* en de meditatie, in de refter voor de lezing onder de maaltijden, in de bibliotheek voor de wetenschappelijke studie, de opleiding van novicen, van missiepaters en -zusters, van leraren en leraressen, van verpleegkundigen en alle andere beroepen waarin religieuzen actief waren.

Klooster Sint Aegten bewaart boeken en tijdschriften in de kloosterarchieven voor zover zij zijn uitgegeven door of voor de archiefvormers. Niet de vorm, maar de aard van een document bepaalt of het al dan niet tot het archief van een organisatie behoort. Publicaties die werden uitgegeven door of voor een orde of congregatie - tijdschriften, gedenkboeken, constituties, wervingsfolders, gebedenboeken etc. - horen thuis in het archief van deze kloostergemeenschap; andere boeken in principe niet. In het archief is vaak ook een verzameling *scripta* aanwezig: geschriften van de leden van een religieus instituut. Zeker bij instituten waarvan de leden veel publiceerden, kunnen dergelijke collecties omvangrijk zijn.

Naast de kloosterarchieven zijn er de kloosterbibliotheken, eeuwenlang arsenalen van cultuur en wetenschap. Toen in de jaren zestig van de twintigste eeuw het aantal roepingen afnam, en de opleidingen in de kloosters dientengevolge werden samengevoegd in gemeenschappelijke studiecetra, begon een proces van herschikking, verplaatsing en verhuizingen van de kloosterbibliotheken dat nog niet is afgesloten.

Meditatieboeken

Veel collecties vonden een nieuw onderkomen. De franciscanen plaatsen hun boeken in de universiteitsbibliotheek van Utrecht, de redemptoristen en dominicanen in Nijmegen, de kapucijnen in Tilburg en de jezuïeten in Maastricht. Een compleet overzicht van de herschikking van de collecties moet nog geschreven worden.

Het is nooit de bedoeling geweest om complete kloosterbibliotheken naar St. Agatha te verhuizen. Er worden publicaties geselecteerd om een collectie op te bouwen ter ondersteuning van het onderzoek naar de geschiedenis en de werkzaamheden van de Nederlandse religieuzen. De boeken, brochures en tijdschriften die in de archieven naar St. Agatha komen, vormen als het ware de collectie primaire literatuur, het bronnenmateriaal voor onderzoek naar de Nederlandse religieuzen. Daarnaast groeit er een collectie secundaire literatuur ter ondersteuning van het onderzoek. Die collectie is deels raadpleegbaar in open opstelling in de studiezaal, deels op aanvraag uit depot voor kostbare en gespecialiseerde literatuur.

Indeling studiezaal

Voor bezoekers van de studiezaal is snel duidelijk dat het zwaartepunt van de collectie ligt bij de rubriek 'Kloosterleven', op de tussenverdieping. Hier staan, geordend in subrubrieken, algemene boeken over kloosterleven, boeken over de theologie van het religieuze leven, over canoniek recht betreffende religieuzen en over de taken van de oversten.

Dan volgt een aantal subrubrieken waarin boeken staan geordend op religieus instituut. Allereerst de geschiedschrijving van afzonderlijke Nederlandse kloostergemeenschappen, lange tijd vooral uitgegeven in de vorm van gedenkboeken bij de viering van een jubileum. De laatste jaren wordt er vaker in opdracht geschreven, ter afsluiting van een periode. Volgens dezelfde ordening zijn vervolgens in subrubrieken geplaatst: regels, constituties en directoria, gebedenboeken, ceremoniële en naamlijsten. De plaatsing van dit materiaal in de studiezaal is selectief, in het archief van het betreffende instituut is het

uitputtend opgenomen. Voorts bevat de rubriek 'Kloosterleven' de subrubrieken 'Spirituele lectuur voor religieuzen', 'Biografieën van stichters en van bijzondere kloosterlingen' en 'Egodocumenten van religieuzen'. Ook in andere rubrie-

ken in de studiezaal vindt de onderzoeker materiaal over bepaalde aspecten van het kloosterleven. Zo kent de rubriek 'Literatuur en talen' de subrubrieken 'Klooster- en missieleven in de literatuur' en 'Literair werk geschreven door kloosterlingen'. Er is een aparte rubriek met literatuur over specifieke activiteiten van religieuzen: gezondheidszorg, missie en missiologie, opvoeding en onderwijs, pastoraat en apostolaat. En ten slotte zijn er kleine collecties in wording van boeken met kloosterhumor, met kloostergerechten en met kloosterlijke stripverhalen.

De open opstelling in de studiezaal dient de bezoeker ter plekke. Dat geldt voor de genoemde boeken en ook voor een groot aantal tijdschriften. Als er boeken of tijdschriften uit een archiefcollectie naar de studiezaal worden overgebracht, is dat in de archiefinventaris verantwoord. Open opstelling levert aan de niet luie onderzoeker altijd vondsten op omdat de boeken onder handbereik staan. De open opstelling beoogt verder de bevordering van het onderzoek dat de geschiedschrijving van één specifieke orde of congregatie overstijgt. De onderzoeker die een gedenkboek of de constituties van een congregatie zoekt, vindt op dezelfde plank publicaties van verwante instituten.

Bijzondere exemplaren

Naast primaire en secundaire literatuur is er een derde groep boeken die een erfgoedcentrum dient te verzamelen: exemplaren die bijzonder zijn met het oog op het onderwerp van het centrum. Meestal betreft het boeken met sporen van gebruik. In Klooster Sint

Aegten zijn er bijvoorbeeld boeken die eigendomskenmerken dragen uit de beginperiode van een religieuze gemeenschap. Van de zusters van de Sociëteit van Jezus, Maria en Jozef is een aantal boeken aanwezig met het stempel 'JMJ Pedagogie-Chrétienne'. Alvorens in 1840 het statuut van een congregatie aan te nemen, was de Sociëteit werkzaam onder de naam 'Pédagogie

Een klooster zonder boeken is gelijk aan een stad zonder vestingwerken, een legerplaats zonder ommuring, een keuken zonder vaatwerk, een tafel zonder spijzen, een tuin zonder kruiden, een hof zonder bloemen, een boom zonder bladeren.

Uitspraak van de vijftiende-eeuwse kartuizer prior Jacobus Louber

Chrétienne'. Bij die eerste boeken is onder meer een uitgave uit 1823 van *Vraie et solide piété* van François de Sales te signaleren.

Ook boeken met bijzondere opdrachten die een exemplaar meerwaarde geven, worden zorgzaam bewaard, evenals banden die uiterlijk gekenmerkt zijn als een *liber prohibitus*, veroordeeld om als - te gevaarlijk - afgesloten in de 'hel' van de bibliotheek te staan. Zo bevat de kruishererbibliotheek een uitgave van de *Bijbel der natuur* van J.J. Scheuchzer en M.S.G. Donat met de inscriptie: "van top tot teen protestant". Ten slotte zijn er boeken die eerder in de voorwerpencollectie thuishoren dan in de bibliotheek, zoals een kerkboek gebruikt door een zuster Franciscanes van Veghel. Het boek puilt uit met kaar-

JMJ Pédagogie-Chrétienne

ten, prentjes en briefjes met aantekeningen, die op hun plaats zijn gebleven door twee elastische zwarte kerkboekhouders, voorzien van een medaille van het H. Hart van Jezus. Dankzij de oplettendheid van de kloosterarchivaris bleef deze getuigenis van een lang leven van gebed bewaard.

Toegankelijkheid

Een erfgoedcentrum moet niet alleen erfgoed bewaren, maar ook toegankelijk maken en overdragen. De bibliotheekcollectie in de studiezaal van Klooster Sint Aegten wordt, zoals hierboven ter sprake kwam, ontsloten door een systematische indeling van de studiezaal. Voor de onderzoeker buiten het gebouw wordt de bibliotheekcollectie, met de archieven- en de voorwerpencollectie, ontsloten in een gezamenlijke database die vanaf eind 2008 via de eigen website raadpleegbaar zal zijn. De inhoudelijke ontsluiting van de boeken is afgestemd op het kernterrein van het erfgoedcentrum: kloosterleven in Nederland. Aan de boeken worden trefwoorden toegekend die de wijdsheid en diepte van dat onder-

werp aangeven. Documentaire ontsluiting van het kernterrein kloosterleven vindt ook plaats door het aanleggen en bijhouden van enkele databestanden. Een eerste bibliografie verscheen in 1992 als uitgave van het Dienstencentrum Kloosterarchieven Nederland: *Kloosters op schrift*, samengesteld door J.P.A. van Vugt en C.P. Voorvelt ofm. Bijgewerkte uitgaven zijn raadpleegbaar via de website van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen. Vele jaren wordt er reeds gewerkt aan een *Monasticon*, een databestand met informatie over alle orden en congregaties die in Nederland na 1800 werkzaam zijn geweest, en over hun vestigingen. Dit bestand zal tegelijk met de catalogus via internet beschikbaar komen. Andere bibliografische bestanden zijn in opbouw, waarbij thans de voorrang wordt gegeven aan een overzicht van interviews met en egodocumenten van Nederlandse religieuzen. De documentaire bestanden zullen zich niet beperken tot bibliotheekmateriaal. De meerwaarde van een erfgoedcentrum ligt in het bewaren en dus ook ontsluiten van verschillende soorten erfgoed: archief, bibliotheek en voorwerpen.

O. Lankhorst

Uit de collectie

Hoewel veel religieuzen een leven lang hard hebben gewerkt in onderwijs, missie, gezondheidszorg en maatschappelijk werk, zijn deze werkzaamheden moeilijk te illustreren met typisch kloosterlijke voorwerpen. In de afgelopen maand werd daarom met des te meer gejuich de afgebeelde aanwinst in de collectie opgenomen. Het is een knip, ook wel signaal genoemd: een handzaam apparaatje, dat de Broeders van de Christelijke Scholen gebruikten om in een klas vol leerlingen aandacht en stilte te bewerkstelligen. Het Instituut van de Broeders van de Christelijke Scholen werd in 1680 in Frankrijk opgericht voor de opvoeding van de 'volksjeugd'. De stichter, Jean-Baptiste de La Salle, schreef in zijn pedagogisch werk, *Conduite des écoles chrétiennes* (1720), uitgebreid over de omgang van de broeders met hun leerlingen. Een onderwijzer moest om leerlingen stil te krijgen zelf het goede voorbeeld geven en niet hard gaan roepen. Het stilzwijgen van de meester zou door navolging rust en orde scheppen in school. Met de knip kon het geluid van een tik worden gemaakt, waarna de meester in stilte een teken kon geven. Met een aantal tekens gaven de broeders instructies aan de leerlin-

De 'knip' van de Broeders van de Christelijke Scholen

gen in de klas, in de kapel, in de eetzaal en voor de berispingen. Alle knippen van de verschillende huizen moesten van dezelfde vorm zijn en alle meesters moesten zich van dezelfde tekens bedienen.

De knip die de Broeders van de Christelijke Scholen aan het erfgoedcentrum gaven, is helaas een replica. Misschien wordt er nog een origineel exemplaar gevonden, maar de kans is groot dat alle originele exemplaren door veelvuldig gebruik kapot en zoek zijn geraakt. > O. Lankhorst

Kwartaaljournaal

- ▶ Op 17 januari 2008 vond de officiële opening plaats van het Jaar van het Religieus Erfgoed. Bij die gelegenheid werden in St. Agatha opnames gemaakt voor Radio 1 en voor het NOS-journaal.
- ▶ Op 25 januari woonden Marga Arendsen, Otto Lankhorst en Cor Rademaker de feestelijke presentatie bij van het boek *Acht eeuwen minderbroeders in Nederland* door mgr. J.A. de Kok ofm.
- ▶ Op 14 februari haalden Otto Lankhorst en Phil te

Winkel met een autobusje een collectie voorwerpen op bij de Zusters van de Goede Herder in Bloemendaal.

- ▶ Op 29 februari hielden Cor Rademaker en Marga Arendsen een inleiding over het erfgoedcentrum in het kloosterbejaardenoord St. Jozef te Nuland.
- ▶ Op 4 maart bezochten ca. 25 Brabantse collega-archivarissen het erfgoedcentrum in St. Agatha bij gelegenheid van hun jaarlijkse ontmoeting.
- ▶ Op 6 maart nam Marga Arendsen deel aan het eerste overleg van een werkgroep die, in opdracht van het bestuur van het Jaar van het Religieus Erfgoed, ideeën aandragt voor een beleidsrapport dat eind 2008 aan minister Plasterk zal worden aangeboden.
- ▶ Op 7 maart vertelde Olga Minkema over de werkzaamheden van het erfgoedcentrum op een congregatiedag van de Zusters van "De Voorzienigheid" in Heemstede, die grotendeels aan het archief werd gewijd.
- ▶ Op 9 maart kwam het erfgoedcentrum opnieuw op de radio, dit keer door een interview met Marga Arendsen in het Radio 5 programma 'Verum, bonum, pulchrum'.
- ▶ In het eerste kwartaal bezochten 58 personen de studiezaal van het centrum en werden 86 personen in groepen rondgeleid.

Colofon

Deze kroniek wordt uitgegeven door de stichtingen Erfgoed Nederlands Kloosterleven en Sint Aegten
ISSN: 1872-5260

Redactie:

M. Arendsen, J. Arts, O. Lankhorst,
C. Rademaker ssc, J. Wijnen ofmCap

Adres:

Kroniek Sint Aegten
Kloosterlaan 24
5435 XD St. Agatha
Tel. 0485 - 31 10 07
E-mail: info@kloostersintaegten.nl
Website: www.kloostersintaegten.nl

Logo: F. Bull osc

Ontwerp, lithografie en druk:

Drukkerij Tielen bv, Boxtel

Open dag

Op 13 april a.s. neemt Klooster Sint Aegten deel aan de landelijke Open Kloosterdag. Het erfgoedcentrum en de kerk en tuin van het klooster zijn geopend tussen 11.00 en 17.00 uur. U bent allen welkom!

'Hilversum' in St. Agatha

